

A Pax Americana vége

Nem tudhatom, ki hogy van vele, én szeretem a National Geographic átlatfilmjeit. Botcsinálta érdeklődőként bepillantást kapok abba a világba is, valahova oda, amikor az emberiség vadászó-gyűjtögető életmódja kialakult. Az oroszlanok, ha a vadászterületük elégtelennek bizonyul, területük határát kiterjesztik, vagy új vadászterület után néznek. És ha ott már vannak oroszlanok, akkor valamelyik megöli a másikat. Persze, a másik el is menekülhet, de akkor vagy ő győzi le egy másik terület birtokosát, vagy éhen hal. Az emberek – szemben a vadállatokkal – rájöttek arra, hogy ha normáik vannak, akkor sokkal hatékonyabban tudnak életben maradni és jobban élni. Az emberi viselkedést, így a konfliktusok kezelését szabályozó normák a civilizáció kialakulásában elengedhetetlenül fontos szerepet játszanak. Ezek a civilizációs szabályok – a törvények, a jog – az emberiség életét kiszámíthatóbbá, biztonságosabbá teszik.

Amikor nemzetközi jogról beszélünk, valójában nem a szó klasszikus értelmében beszélünk jogról, hiszen a nemzetközi jogban előírt kötelezettségek és jogosultságok kikényszerítésére nem megy ki a végrehajtó, hogy valamely bíróság ítéletét végrehajtsa. A nemzetközi jog érvényesülését az erősebb pozícióban lévő felek politikája biztosítja. Ha egy ország nemzetközi jogot sért, akkor politikai – kiemelke-

dő fontosságú esetekben katonai – következményekkel kell számolnia.

A II. világháborút megelőző időszakban Európa történelmének nem csekély hányadát a háborúk tették ki. A II. világháború azonban nem csupán egész Európában és Délkelet-Ázsiában okozott sokmillió áldozatot és mérhetetlen szenvedést, hanem a világ leghatalmasabb államának, az USA-nak is mind emberéletben, mind anyagiakban óriási terhet okozott. Ezért a II. világháború után az USA arra a következtetésre jutott, hogy könnyebb és olcsóbb a háborúkat megelőzni, mint megnyerni. Létrehozta az ENSZ-t és számos nemzetközi szervezetet, közte a NATO-t, amelynek legfontosabb és roppant sikeresen teljesített feladata az volt, hogy a terjeszkedésre, hódításra mindig hajlamos Szovjetuniót elrettentse további birodalmi ambícióitól. A II. világháborút követő világot így többékevésbé, de az atlanti (Észak-Amerika és Európa) térséget túlnyomóan a nemzetközi jog uralta.

A II. világháború egyik nagy tanulsága az volt, hogy a hódítót a lehető leggyorsabban kell elrettenteni a háborúzástól. Ha Putyin terjeszkedési törekvéseit a II. világháború tanulságaival vetjük össze, a kihívás hasonlatos Chamberlain és Daladier 1938-as müncheni dilemmájához. Nézzük el Hitlernek a Szudéta-vidék elfoglalását? Ha van esély arra, hogy Hitler megkapja a Szudéta-vidéket, ezzel kielégítődnek hódító ambíciói? Ugyanígy: nézzük el Putyinnak Uk-

* A szerző volt országgyűlési képviselő, külügyi államtitkár, jelenleg a DK elnökének külpolitikai tanácsadója.

rajna lerohanását, higgyük el neki is, amit a háború okairól mond, ezért bízunk abban, hogy Putyin csupán Ukrajnát akarja, és semmi többet? Mint tudjuk, Chamberlain és Daladier elhitték Hitlernek a Münchenben mondott szövegeit. Elhitték, mert el akarták hinni, hiszen mindössze húsz évvel voltunk az első nagy világégés után, érthetően mindketten meg akarták kímélni nemzetüket az új pusztító háborútól. Egy évvel később, 1939. szeptember 1-jén már ők is tudták, hogy óriásit tévedtek. Azt persze utólag lehetetlen megállapítani, hogy „mi lett volna, ha...”, azaz Hitlert meg tudták volna-e állítani korábban. Bár köztudomású, hogy amikor Hitler az első sikerét elérte, nevezetesen, amikor katonáival 1935. március 1-jén bevonult a Népszövetség igazgatása alatt álló Saar-vidékre, azzal a parancssal küldte őket, hogy ha katonai ellenállást tapasztalnak, azonnal vonuljanak vissza. Mindez, ha többet nem is, de annyit valószínűsít, hogy ekkor még leállítható lett volna Hitler. Ma is sokan ugyanazt gondolják Putyinnal, mint amit Chamberlain és Daladier gondolt Hitlerről.

Az USA azonban más következtetésre jutott. Arra, hogy a háborúzni óhajtó országoknak a lehető leghamarabb határozottan ellen kell állni, és a háború megelőzése érdekében ehhez az ellenálláshoz rendkívül erős hadsereget kell fenntartani. A „Si vis pacem, para bellum”, azaz a „Ha békét akarsz, készülj a háborúra” igen bölcs gondolatot meglehetősen erővel ültették át a gyakorlatba. Nehéz lenne vitatni, hogy ez a politika sikerre is vezetett. Bár a hidegháborúban is akadt néhány igazán forró pillanat, a háborút sikerült megelőzni. Európa soha korábban nem látott békében

tudott élni évtizedeken keresztül. Ennek, valamint az USA erejének és eltökéltségének következtében a mai idősök – köztük e sorok szerzője – az első generációk hosszú sorában, akik saját szemükkel nem láttak háborút, és főképp nem szenvedték el annak minden szörnyűségét.

Ezt a békét pedig – tetszik, nem tetszik – az USA-nak köszönhetjük. Annak az USA-nak, amely követhetett el, sőt, el is követett súlyos hibákat, mégis roppant haderejének, rámenős (mások szerint arrogáns) diplomáciájának köszönhetően az agresszorok többségét visszatartotta a kalandor hódításoktól. Ezt az állapotot nevezte el a világ Pax Americanának. Amikor ennek az írásnak nekiláttam, még úgy terveztem, hogy a „Pax Americana vége” cím után teszek egy kérdőjelet. De olyan gyorsan pörögnek az események, hogy az írás végére érve a kérdőjelet szomorúan elhagyom.

Mielőtt megpróbáljuk kibogozni, mi is történt, ismét vissza kell ugorjunk az időben. A Monroe-doktrínát, az USA egyik legfontosabb külpolitikai alapelvét James Monroe amerikai elnök 1823-ban (!) fogalmazta meg. A Monroe-doktrína legfontosabb tétele az volt, hogy az Egyesült Államok nem tűri el sem az európai hatalmak gyarmatosítási törekvéseit, sem egyéb beavatkozását az amerikai kontinensen. Volt azonban a Monroe-doktrínának más tétele is, és ez a második játszik fontosabb szerepet a 2025 elejei politikai cunami megértésében. Ez a tétel pedig azt mondta ki, hogy az USA nem avatkozik be az európai országok közötti konfliktusokba és politikai ügyekbe. A Monroe-elv ezen pontja pedig az USA megalapítása körüli időszak hagyományaihoz nyúl vissza. Gondoljuk csak el, azok

a milliók, akik elhagyták óhazájukat, és az új világban akarták folytatni az életüket, nem csupán a szegénységtől, az éhezéstől, az üldöztetéstől menekültek. Az állandóan háborúzó Európától is menekültek. Nem is olyan nehéz belegondolni az emigránsok millióinak a lelkébe: „Azért hagyjuk ott Európát, mert elégünk van a szenvedésből, elégünk van a háborúkból. Ha Európa háborúzni akar, hát tegye azt, de mi ebből nem kérünk. Magunkat megvédjük, ha az amerikai kontinensen az érdekeink úgy kívánják, fellépünk, de más kontinensek háborúhoz semmi közünk, intézzék úgy, ahogy akarják. Mi inkább békében kereskedünk és gazdagodunk egy jobb élet reményében.” Így is tettek, és ez a hozzáállás az USA-néplélek fontos ethoszává vált. Az USA vezetői nem ostobaságból halogatták a beavatkozást mindkét világháborúba. Az amerikai néplélekbe mélyen beivódott Monroe-doktrína következtében a beavatkozást a választók nem tolerálták az amerikai nép előtt is egyértelmű casus belliig. Az I. világháború során a casus belli Németország bejelentése volt, hogy minden semleges ország hajóját elsüllyeszti, így az USA hajóit is, valamint a Zimmermann-távirat, amelyben Németország a szövetségért cserébe Texas, Arizona és Új-Mexikó egy részét ígérte meg Mexikónak. A II. világháborúba való belépés közvetlen oka közismertebb, ez pedig Japán pusztító támadása volt az USA ellen Pearl Harbornál. (Innen üzenem Trump elnöknek, hogy ha Ukrajna felelős azért, mert nem hártotta el az akadályokat az elől, hogy Oroszország megtámadja, akkor az USA is felelős Pearl Harborért, hiszen a japánok azért támadták meg Amerikát, mert az USA olajembargót

vezetett be Japán ellen a japán terjeszkedés megállítására céljából.)

A II. világháború után az USA megértette, hogy lényegesen olcsóbb és kockázatmentesebb számára, ha nem várja meg, amíg megtámadják, hanem a lehető legkorábbi időpontban megálljt parancsol mindenkinek, kivált más nagyhatalmaknak, ha más országok megszállásával foglalkozkodnának. Voltak itt teljes sikerek (Kuvait megvédése Szaddám Irakjától). Voltak félsikerek (Dél-Korea) és kudarcok (Vietnám), de gondoljunk bármit ezekről a kétségkívül megosztó háborúkról, a cél az volt, hogy idejekorán megálljt parancsoljanak Maónak és Sztálinnak. És ezektől a kivételektől eltekintve ez a politika a világtörténelem leghosszabb békés időszakát hozta el. Ugyanilyen megfontolás volt a célja Ukrajna támogatásának is, jelesen, hogy Putyin hódító ambícióinak gátat szabjanak.

5

Minden jel arra utal (szeretnék visszafogottan fogalmazni), hogy Trump győzelmével ez a nyolcvan évig tartó politika hirtelen véget ért. Kétségünk se legyen afelől, hogy a változás a Monroe-doktrínában megfogalmazott amerikai hagyományok termékeny talajára hullott. A II. világháború immár kétszer ért véget. Először 1945-ben, Németország és Japán feltétel nélküli kapitulációjával, és 2025-ben, a háború tanulságainak az elenyészésével.

Naponta kapkodjuk a fejünket a sokkoló hírek hallatán. Zelenskij a hibás a háborúért, amelyet nem is Oroszország kezdett el. Másnap mégis Oroszország kezdte el, de Ukrajna megakadályozhatta volna (az titok marad, hogy hogyan akadályozhat-

* A cikk Trump és Zelenskij hírheft találkozója előtt készült - a szerk.

ta volna meg, hacsak nem azonnali fegyverletétellel, és Kijev kulcsainak bársonypárnán való felkínálásával). John Bolton, aki Trump nemzetbiztonsági tanácsadója volt az első elnöki ciklusban, tehát mindannyiunknál sokkal jobban ismeri az elnököt, a CNN kérdésére, hogy miért csinálja ezt Trump Zelenszkijjel, azt válaszolja: „Mert nem kedveli.” Fogalmunk sincs, hogy „madman theory”-val vagy valódi madmannel van-e dolgunk. (A „madman theory” kifejezést Richard Nixon elnökségével kapcsolatban használják, mivel ő és Henry Kissinger nemzetbiztonsági tanácsadó szándékosan próbálták elhitetni az észak-vietnámiakkal, hogy Nixon kiszámíthatatlan, irracionális, és hajlamos lehet nukleáris fegyvereket bevetni.) Ahogy ezeket a sorokat írom, világszerte elemzések ezrei próbálják meg kideríteni a valóságot, mit is akar valójában Trump, és hogyan akarja elérni. Én nem tudom, mi az igazság, talán ezért is azt javaslom, ne Trumpot próbáljuk megfejteni, hanem vegyük tudomásul, hogy ő a világ legerősebb hatalmának, az USA-nak az elnöke. Trumpgal küzdjön meg Amerika, 2026-ban félidős választások lesznek, újválasztják az egész képviselőházat és a szenátus harmadát, kormányzók egész sorát, akkor tud Amerika csapást mérni Trumpra. Mi pedig, itt Európában, az ő személyiségének megfejtése helyett arra koncentráljunk, hogy hogyan reagáljon az előállt helyzetre Európa. A legnagyobb hiba, amelyet Európa elkövethet, az lenne, ha megpróbálna „alámerülni és kibekkelni” Trumpot, várva a demokraták győzelmét. Donald Trump ugyanis nem egyszerűen az oka az előállt helyzetnek, sokkal inkább következménye. Nincs az a

Trumpot esetleg követő demokrata elnök, aki visszatérhetne a transzatlanti „békeidők” politikájához. Aki nem hiszi ezt el, gondoljon csak arra, hogy az USA és Európa közötti viták nem Trumpgal kezdődtek. Bill Clinton, bár a maihoz képest lágyan és diplomatikusan már sürgette európai szövetségeseit, hogy költsenek többet védelmükre, Barack Obama szintén, ráadásul az ő elnöksége alatt fordult el az USA biztonságpolitikai fókuszusa Európától Ázsia felé. Ahogy Trump elődjeihez képest cunami módjára forgatta fel a transzatlanti kapcsolatokat, arról kell, hogy meggyőzzön bennünket, európaiakat, hogy nem Amerikától, hanem saját magunktól várjuk el a megoldást.

Először is legyünk őszinték, és lássuk be azt, hogy Európa ez idáig a Pax America potyautasa volt, aki úgy utazik, hogy nem fizet viteldíjat. Persze, az így megtakarított hatalmas pénzeket volt mire költeni Európának. Gondoljunk csak arra, hogy hány és hány eleme van annak az európai büszkeségnek, hogy mennyivel biztonságosabbak, szolidárisabbak, humánusabbak vagyunk. Mennyivel jobban próbáljuk fékezni a klímaváltozást, és még vég nélkül lehet sorolni azokat a vívmányokat, amelyekre Európa sok pénzt költ, és amelyek miatt oly büszkéek vagyunk európaiságunkra. Csakhogy mint az életben mindennek, ennek is komoly ára volt. Európának azért lehetett pénze erre a tengernyi vívmányra, mert a saját maga – és a világ – védelmét rábízta az Egyesült Államokra. Ennek nem csupán az lett a következménye, hogy az Egyesült Államok a világ legerősebb katonai hatalma maradt, hanem az is, hogy a katonai védelem területén Európa saját magának nem

osztott semmilyen lapot. A transzatlanti szövetség részeként részt kívánt venni a biztonságpolitikai döntések meghozatalában, míg a végrehajtást, a maga szimbolikus részvételén túlmenően, az USA-ra hagyta.

Ezért aztán arra a kérdésre, hogy Trump miért hagyja ki az EU-t az ukrajnai tárgyalásokból, a legelső kézenfekvő válasz az, hogy azért, mert megteheti. Az a szomorú helyzet állt elő, hogy ha az EU-nak lehet is szerepe az Ukrajna és Európa számára is elfogadható megállapodás végrehajtásában, annak megszületéséhez nincs rá szükség. Miután teljes joggal dühödten próbáljuk kitalálni, mi jár Trump fejében, meg kell állapítanunk, hogy az az EU súlyos hibája is, hogy oda se engedték az asztalhoz. Vajon meglepetésként érte ez a megalázó fordulat az EU-t? Dehogy. A szíriai polgárháborút lezárni óhajtó nemzetközi konferenciákra se hívták meg. Ott ült Oroszország, ott ült az USA, ott Törökország. Egyedül az az EU nem képviselhette az érdekeit, amely a szíriai polgárháborút követő menekültválság terheit leginkább viselte, máig – és feltehetően még sokáig – tartó súlyos politikai következményekkel. Ki tudja megmondani, hogy erre a megaláztatásra hogyan reagált az EU? Senki nem tudja megmondani, mert nem láttunk semmilyen reakciót. Ilyenkor a legkézenfekvőbb az EU intézményeinek és tagállamainak a vezetőit hibáztatni. Nem ébredtek fel, nem léptek fel, nem voltak kellően kemények. Persze hogy nem, mert nemigen volt erre módjuk. Miért nem?

A válasz az EU felépítésében rejlik. Ahogy az EU elődje, az Európai Közösség felismerte, hogy a globális politikában a súlya csökkent, így a

Lisszaboni Szerződésben kísérletet – felemás kísérletet – tett arra, hogy növelje a szerződés által létrehozott EU súlyát. Létrehozta az Európai Bizottság alelnöki rangjával együtt járó Külügyi Főképviseelő posztját. Nagyszerű, mondhatnánk, végre van egy telefonszám, amelyet Henry Kissinger szellemesen hiányolt. Csakhogy a telefonszámhoz igen mérsékelt hatalmat adtak, mivel a külügyeket az állam- és kormányfők továbbra is tagállami hatáskörben tartották. Azt, hogy ez mit jelent, azt a magyar közönség pontosan ismeri a napihírek-ből. Bármely tagállam akár egyedül is képes blokkolni bármilyen EU-s külügyi nyilatkozatot, lépést, bármit. Képzeld el, hogy Kamala Harris az USA elnöke, és meghívja az EU-t a béketárgyalásokra. Bár a magyar külpolitika ismeretében ezt még Harris megválasztásánál is nehezebb elképzelni, mégis próbálkozzunk vele: a 7
27 külügyminiszter összeül, és megállapodik a Külügyi Főképviseelő számára egy mandátumban. A Külügyi Főképviseelő USA-partnerével egyeztetve részt vesz a tárgyaláson, ahol az orosz fél kompromisszumos ellenajánlatot tesz. Az amerikai tárgyaló könnyű helyzetben lesz: konzultál az elnökkel. Az ukrán delegáció a saját elnökével. De mit csináljon az EU Külügyi Főképviseelője? Felhívja mind a huszonnégy állam- és kormányfőt, vagy a külügyminisztereiket? Vajon mekkora az esélye annak, hogy másnap egységes válasszal térjen vissza a tárgyalóasztalhoz? Bizony elenyésző lenne a valószínűsége annak, hogy a Külügyi Főképviseelő hatékonyan tudjon tárgyalni. Ezért időt kérne, blokkolna. Ha ön lenne felelős, kedves olvasó, a béketárgyalás sikeres lebonyolításáért, ismerve a hátteret,

vajon nem tenne meg mindent annak érdekében, hogy az EU-t lehetőség szerint távol tartsa a tárgyalásoktól? Kivált, ha ennek az EU-nak még különösebb ereje sincs ahhoz, hogy az érdekeit kellő súllyal képviselje.

De vajon mi lenne ez az erő? Természetesen, kivált háborús konfliktus esetén, csakis a katonai erő jöhet számításba. Az a katonai erő, amelyre Európa nem fordított sem figyelmet, sem energiát. A rendelkezésre álló pénzt számottevő haderő helyett jobb életszínvonalra, kiterjedt szociális hálóra, környezetvédelemre és ezernyi más fontos célra fordította. A 449 millió európai polgár meggyőző többsége pedig ezt a politikát támogatta. Egészen bizonyos vagyok abban, hogy ez a 449 millió ember gyerekkorában megismerte La Fontaine híres meséjét a tücsökről és a hangyáról, de a mese tanulságát mellőzve a nagy többség szíve mégis a tücsök választása felé húzott. Mint az életben mindennek, ennek is meg kell fizetni az árát. Ennek a fizetségnek az első részletét láthatjuk most, amikor Európát meg sem hívják a szomszédunkban dúló gyilkos háború befejezéséről folyó tárgyalásokra. Ne legyen kétségünk afelől, hogy a többi részlet számlájának a benyújtása még előttünk van.

Végül is nem volt még a világtörténelemben olyan birodalom, olyan hatalmi struktúra, amely ne bukott volna meg. Akár bele is nyugodhatunk abba a fejleménybe, hogy Európa oly sok évszázad után megszűnik globális erőcentrummá válni. Persze Európa dönthet másképp is. Ha egyszer tudomásul veszi, hogy a Pax Americanának vége, akkor dönthet úgy is, hogy megpróbál megkapaszkodni. Értem én, hogy az EU megálmodói és alapítói az EU-t államok

szövetségének képzelték el, ahol a hatalmi centrumok a fővárosokban maradnak. Csak rá kell nézni a földgömbre, hogy belássuk, a ma szuperhatalmai, kivált az USA, Kína, India és a megroggyant, de atomfegyverei miatt még mindig számításba veendő Oroszország mellett a hajdani óriásnak számító Franciaország, Németország és az Egyesült Királyság mára fogatlan oroszlánokká váltak, olyan kis országokról, mint a szuverenitásáért leginkább lihegő Magyarország, nem is beszélve.

A Szaharában azok az oroszlánok, amelyek bármilyen okból képtelenek szövetséget kötni, elpusztulnak. Pontosan így lesz ez Európával is, ha kitart a szuverén államok együttműködésének idejétmúlt víziója mellett. A kontinens megmarad, sok száz millió ember fog itt élni, tehát nem apokalipszist vizionálok; mint hatalmi centrum fog elenyészni. A legfontosabb döntéseket Európáról nem Európában, hanem máshol fogják meghozni. A Pax Americana végével, ahogy a szuverenitásáért legharsányabban küzdő kis ország kormánypártját idézzem: A jövő elkezdődött. Ez a végkifejlet azonban nem szükségszerű. Európa magára találhat, ha megérti a Pax Americana végének következményeit. Csakhogy ki is az az „Európa”? Persze, a legkézenfekvőbb az EU-intézményekre, azok vezetőire, a tagállamok állam- és kormányfőire gondolni, kézenfekvő őket hibáztatni. Csakhogy Jean-Claude Juncker, az Európai Bizottság korábbi elnöke (2014–2019) mondta, hogy „mindannyian tudjuk, hogy mit kellene csinálni. Csak azt nem tudjuk, hogy ez esetben hogyan nyerjük meg a következő választást.” Persze, őt is meg lehet vádolni azzal, hogy lám, mennyire

cinikus, csak a választás megnyerésére, csak a hatalomra gondol, nem pedig Európa jövőjére. Pedig Juncker szavai ennél többet jelentenek. Azt jelenti, hogy „mindannyian tudjuk, hogy mit kellene csinálni. Csak azt is tudjuk, hogy az európai polgárok ebben nem támogatnak bennünket.”

Ezért önhöz fordulok, kedves olvasó, és arra kérem, nézzen a tükörbe, és válaszoljon arra a kérdésre, hogy 1. támogatná-e a kormányát, ha az a külügyeket és a hadügyet annak teljes spektrumában átruházná az EU-intézményekre, majd 2. támogatná-e az EU intézményeit abban, hogy az eddigiekhez képest sokkal többet költsön a katonaságra, akár

a szociális, zöld- és egyéb szívmengető kiadások lefaragása mellett is? Ha nem csak ön, hanem az európai polgárok többsége mindkét kérdésre igenlő választ ad, akkor ismét megnyílik az esély arra, hogy Európa visszaszerezze régi pompáját a globális küzdőtéren. De ha ön sem tudja ezt támogatni, vagy ha támogatja bár, de kisebbségben marad, akkor vegyük tudomásul, hogy a Pax Americana végével Európa eljelentéktelenedik. Ma még csak az orosz–ukrán háború lezárását célzó béketárgyalásokra nem hívják meg, holnap és holnapután újabb és újabb megaláztatások fogják érni. A Pax Americana végéhez ért. Európa jövője az ön kezében is van.

páratlan oldal

www.es.hu

IRODALMI ÉS POLITIKAI HETILAP

**Kattintson
a www.es.hu-ra!
SMS-sel is
előfizethet!**

PUBLICISZTIKA,
FEUILLETON,
PRÓZA, INTERJÚ,
VERS, VISSZHANG,
KÖNYVKRITIKA,
MŰBÍRÁLAT,
GALÉRIA